

КЛЮЧОВІ СЛОВА ПОЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ «РІДНИЙ КРАЙ» У ПОЕЗІЇ В. І. ДЗЮБИ

Л. М. Яременко, ст. викладач

*Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова 2, Суми, 40007, Україна
E-mail: ludmila_yaremenko@ukr.net*

Стаття присвячена дослідженню особливостей двомовного поетичного концепту «рідний край» у поезії В. І. Дзюби, уродженця Кролевецького району Сумської області. Шляхом лексико-семантичного аналізу концепту робиться спроба визначити організуюче ядро, наскрізні образи та ключові слова.

Аналіз поетичної мови віршів засвідчив узагальнено-символічне значення слів «сентябрь» (російською мовою), «осінь», що переходячи з твору в твір, збагачуються семантично, набувають нових емоційно-експресивних відтінків відповідно до творчої уяви автора. Концептосферу складають такі ключові слова-символи, як кролевецький рушник, горобина, хуторок (рос. мовою), Веселі Гори та ін. Отже, авторський концепт «рідного краю» різнопланово виявляє свою естетичну сутність, але в той же час семантично цілісний і самодостатній.

Ключові слова: *поетичний концепт, рідний край, ключові слова, смисли концепту.*

У сучасному дискурсі активно використовується поняття «концепт» («думка, уявлення, поняття»), дефініцію терміна, його структуру та закономірності функціонування у різних наукових площинах вивчають мовознавці: Ю. Степанов, Н. Арутюнова, Н. Рябцева, В. Карасик, Б. Борухов, Р. Розіна, О. Кубрякова, С. Нікітіна, Т. Радзівська, А. Вежбицька, В.Телія, О. Зайченко та ін. Предметом наукових досліджень став термін «поетичний концепт» у поетичному світі українських, російських поетів, до аналізу якого у різний час зверталися В. Виноградов, Л. Ставицька, М. Бакіна, О. Некрасова, Н. Кузьміна, І. Літвінова (Дишлюк), С. Настенко, О. Бураго [1] та ін., а також дослідники з близького зарубіжжя, зокрема І. Чумак-Жунь [2]. Поетичний концепт як «наскрізний образ», «постійний образ», «образна домінанта», «ключові слова» з теоретичних позицій досліджувався у статтях Л. Ставицької [3] та І. Літвінової (Дишлюк) [4] та ін. У сучасній лінгвістиці активно вивчаються й реконструюються різні концепти, серед яких «життя», «мрія», «Україна», «Київ», «сон», «любов», «кохання» тощо. Проблема вивчення концепту в поетичному мовленні митців рідного краю – уродженців Сумщини, майже не піднімалася, а концепт «рідний край» у поезії Віктора Дзюби не досліджувався, чим і зумовлена **актуальність** нашої наукової розвідки.

Ім'я Дзюби Віктора Іларіоновича (04.09.1936–06.12.2004), уродженця хутора Веселі Гори Кролевецького району Сумської області, лікаря-стоматолога, полковника медичної служби, поета-лірика, автора літературних пародій і епіграм, – мало відоме читацькому загалу обласного центру, але знане в краї, де він народився (22.10.13 р. у Ленінській ЗОШ Кролевецького району йому було відкрито меморіальну дошку). Так, «Енциклопедія сучасної України» містить статтю про В. Дзюбу, в якій зокрема зазначено: «... Як поет дебютував у ж. *За Отечество*» (1962, 8 марта). Писав укр. та рос. мовами.... Низку віршів Дз. покладено на музику...» [5, с. 553]. Офіційну довідку про лікаря і поета подає також енциклопедичний довідник «Сумщина в іменах», де наголошується, що «Д. один із засновників, а нині літ. редактор фахового журналу *«Літературна Одеса»*. Автор поет. зб. *«Излучины»* (1978), *«Зелёный взрыв»* (1983), *«Весёлые горы»* (1986)... *«Штрихи к портретам»*(2000)..» [6, с. 126].

© Яременко Л. М., 2017

Творча спадщина поета, пародиста, лауреата обласної літературної премії ім. Б. Олійника представлена в літературно-критичному нарисі В. Гараніна, що вийшла друком 2002 р. [7], літературним етюдом краєзнавця І. Корнюшенка [8] та бібліографічним списком публікацій про творчий доробок В. Дзюби, укладений професором Б. І. Черняковим, земляком, уродженцем Кролевецького краю. Список містить опис матеріалів, опублікованих на шпальтах газет міст Москви, Новосибірська, Одеси, Кролевця [9].

Мета нашої наукової розвідки – визначити ключові слова та організуюче ядро поетичного концепту «рідний край» у поезії В. Дзюби шляхом лінгвістичного аналізу добірки його ліричних поезій. **Об'єкт** дослідження – поетична мова віршів В. Дзюби. **Предмет** дослідження – лексико-семантичні засоби творення концепту «рідний край».

Матеріалом дослідження стали вірші, що увійшли до збірок «Сентябрьская тетрадь» (1992) [10] та «И смех, и слёзы, и любовь ...» (1996) [11], які знаходяться у фондах державної бібліотеки м. Кролевця.

Поетичний концепт «рідний край» Віктора Дзюби двомовний – російсько-український, треба наголосити на вимушеній двомовності поета. Рідною мовою для нього була українська: *«Рідна моя мово – материнське слово!/ Буду пам'ятати я завжди про те,/ Як навчала мати слово шанувати/ І не оскверняти, бо воно святе»,* – читаємо у вірші «Слово про мову», і далі ... *«Як було не жито, що не пережито,/ Але рідне слово я в душі зберіг».* [11, с. 183]. Автор підкреслює, що не було умов для вживання рідного слова, бо лише російська мова була засобом спілкування в радянській армії, де він упродовж тридцяти трьох років служив лікарем щелепно-лицевої хірургії. Принагідно слід зауважити, що у програмному вірші «Про дві мови», що завершує найбільшу поетичну збірку «И смех, и слёзы, и любовь» (1996р.), у вірші-післямові, поет В. Дзюба зізнається: *«І поступово, поступово – / Роками я до того звик,/ Що є в душі у мене мова,/ А в повсякденності – язык»,* і далі переконує читача: *«Зберіг і цим завжди пишуся,/ Кажу відверто – не гришу./ Але двомовним залишаюся:/ Так розмовляю й так пишу»* [11, с. 232-233].

До своєї ситуативної двомовності в житті й творчості поет повертався й пізніше, в іншій жанровій формі. Так, у літературній пародії, адресованій поетові Володимирі Шовкошитному, «Об чім ледачий гірко плаче» написав: *«Коли мене від маминої тітки/ (Пробачте) у дитинстві відлучали,/ Уже тоді я плакав на російській,/ Хоч мати мене рідною навчали».* І мораль – *«А червонію, що не знаю мови./ А мати дорікають: – Ти ледачий –/ Погано вчився, а тепер голосиш/ Об тім, що на російській мові плачеш./ А сала в мене ти якою просиш?»* [там само, с. 62].

Не можемо не звернути увагу на те, що поезія для В. Дзюби була продовженням його професії військового медика, творчим переосмисленням набутого життєвого й фахового досвіду вже зрілої людини (перша збірка «Излучины» була надрукована в м. Новосибірську у 1978 р.; авторові виповнилося на той час 42 роки), далеко від рідного дому, на «гарнізонних островах», серед чужої мови й культурних традицій. Слушною є думка Б. Сушинського (дійсного члена Міжнародної АН при ЮНЕСКО) про особливості становлення поетичного світу: *«Но именно суровый быт... заставил тогда еще начинающего пишта-медика всерьез задуматься над такими банальными, на первый взгляд, понятиями, как ностальгия, отцовский дом, Родина – в самом их естественном, солдатском, смысле; сквозь казенную черствость казарменного словаря пробиваются к родниковой чистоте русского, а со временем – и украинского литературного языка...»* [12, с. 4].

Отже, поетичний концепт «рідний край» В. Дзюби формувався, еволюціонував упродовж 26 років професійної, наукової та творчої діяльності.

Дослідниця І. Літвінова наголошує: *«Поетичний концепт є результатом творчої уяви митця, яка конструює нову реальність відповідно до його індивідуального світобачення, внутрішніх потенцій. Уже як елемент поетичного тексту, реалізований у мовленні, концепт посідає своє особливе місце серед явищ дійсності як активне її перетворення»* [4, с. 9]. Це активне перетворення життя стає не тільки індивідуально-

особистісним, а сприймається читачами, широкою громадськістю, земляками, стає в окремих випадках колективним, презентує знакові моменти рідного краю. Так, визначальним фрагментом концепту «рідний край» поета В. Дзюби є «кролевецький рушник»; його мала батьківщина – містечко Кролевець – рушниковий край Сумщини. Вірш «Край мій рушниковий» відтворив сутність і спрямування Всеукраїнського літературно-мистецького фестивалю «Кролевецькі рушники», започаткованого 1994 р., став його пісенною візитною карткою (музика М. Колодочки) – *«Краю рушниковий – земле кролевецька, / Я горнусь до тебе – я твоє дитя. / У моїй ти долі і в моєму серці – / З раннього дитинства і на все життя»,* – і далі *«Та у нашій краї протягом віків / Поле засівали і пісні співали, / І цвіли узори диво-рушників».*

Цей потужний фрагментарний образ трансформувалася – став *«рушником моєї долі»,* оберегом – *«Я поніс через роки / Символ щастя і любові – / Кролевецькі рушники, / Оберіг моєї долі»...* *«Сьогодні я з вами, мої земляки, / Бо знову на святі цвітуть рушники / І кличуть усіх із далеких доріг / До отчого краю, на рідний поріг»* (з поезії «Рушники моєї долі»). Вірш з емоційно та естетично навантаженим ключовим образом-словом «рушник долі» став також піснею (музика Миколи Свидюка), відображенням спільних емоцій людей, чії «рушники долі» стелилися від рідного порогу.

Виокремлюємо ще одне ключове слово концепту «рідний край» – «горобина» (що росла біля рідної хати, на узліссі, й щоосені була уквітчана рубіновими кетягами) – *«Когда моя закончится дорога, – писав В. Дзюба, – Которой я иду не без грехов, / То от меня останется немного: / Рябина, / дочь / да несколько стихов. / Рябина – / Близким обо мне напомнит / (Я даже песню написал о ней) / Да грустных птиц / по осени накормит...»* Цей конкретний образ, що постійно виринав у пам'яті поета – вже зрілої людини, у наступному поетичному творі «Перезрела рябина» набуває нових семантичних відтінків, емоційного навантаження (вже не пам'ять дитинства, а символ втраченого кохання), – відзначаємо його подальшу трансформацію: *«Перезрела рябина, / Но горчит и горчит. / Я тебя разлюбила, но боюсь огорчить. / Потому, что нужнее / Всех на свете тебе. / Может стану нежнее, / Покорившись судьбе».* І це перетворення було настільки гармонійним і затребуваним, що стало «наскрізним образом» твору (термін Л. Ставицької) – вилилося у пісню з однойменною назвою (музика В. Орловецького), котра увійшла до репертуару співачки В. Толкунової.

Поетичний концепт «рідний край» В. Дзюби має свою багатовимірну (багатошарову) сферу, організуючим ядром якої, на нашу думку, є слово-символ російською мовою «сентябрь», у семантичне поле якого цілком природно входить і лексема «горобина» (рос. рябина). Це поняття для автора містке й всеохоплююче, з високим ступенем узагальнення, *(має навіть часові виміри у 37 років)*, що навіть дало назву не тільки програмному віршу «Сентябри вы мои, сентябри...», а й було винесене у назву четвертої поетичної збірки «Сентябрьская тетрадь» (1992 р.).

«Сентябрь» як організуюче ядро аналізованого концепту для поета не лише перший місяць осені, не лише золота пушкінська пора року, а й місяць його народження, приходу у цей світ (4 вересня 1936 р.). Так, у телепередачі циклу «Одесса литературная», що вийшла в ефір у вересні 2002 р., поет В. Дзюба сказав: *«Счастливым тем, что миг жизни достался мне..»* [13]. Отже, російською мовою «сентябрь» – «миг», миттєвість життя, на нашу думку, більше як певний відлік прожитих років, надій, – того істотного, ціннісного, що зберігає пам'ять: *«Сентябри вы мои, сентябри... / Вас попробуй теперь собери. / Я собрал бы вас – все тридцать семь – / В доме места достаточно всем. / Посидели бы в тесном кругу – / Жаль, что я вас собрать не могу».* Камерність, етюдність вірша з ностальгічними нотками змушує читача домалювати власну картинку-спогад, розширити її межі. Тому можна погодитися з думкою дослідника І. Чумака: *«Для того чтобы короткий поэтический текст на «на заданную тему» стал шедевром культуры, поэт должен в трафаретную картинку, существующую в сознании каждого, внести что-то своё, неповторимое, а, возможно, и перестроить, изменить эту картинку. Поэтому в*

поэтическом тексте не только по-разному актуализуются типичные, стандартные смыслы концепта, но и возникают новые» [2, с. 14]. Змістовий стандарт концепту набуває нових інтерпретацій, що породжує навіть авторський неологізм – прикметник «сентябриная» – і в якості ілюстрації поетичні рядки – «Память, помнишь ты радость и боль?/ Ты мне в Харьков вернуться позволь!/ Институтскую дверь отвори – / Там давно меня ждут сентябри./ Дай присесть на заветной скамье,/ Погостить в сентябриной семье».

Отже, виникає новий смисл ядра концепту «рідний край»: «сентябрь» як точка повернення – любові, поваги й покаяння: кожного вересня повертатися до рідних Веселих Гір, батьківської хати, пам'ятних місць, могил... з надією на новий вересень – «– Посмотри.../ В Украине – нас ждут сентябри./ Там калина стучится в окно.../ Как мы не были дома давно!./ Если в чем виноват – не кори:/ Впереди – сентябри, сентябри...»

Дослідниця Л. Ставицька наголошує на значному естетичному потенціалі концепту як мовної одиниці і зазначає: «Індивідуальна манера мислення автора встановлює специфічний характер зв'язку між елементами, підпорядковуючи його законам поетичної реальності світу, який письменник створює» [3, с. 99]. Отже, спостерігаємо: парадигма смислів, що йдуть від ядра концепту «рідний край», розширюється, набуває нових конотацій, як приклад, рядки з вірша, присвяченого М. Муляру, – «Не говори, что осень – это финиш./ Ведь жизнь пьянит, как брага на меду:/ Осенним днем вдруг яблоню увидишь./ Цветущую в желтеющем саду». І далі – «И, как друзья, уйдут на время годы – / Останешься ты с ней (осінню – Л. Я.) наедине...». Виявляємо взаємопроникнення слів-образів «вересень» і «осінь», і народження нового лейтмотиву – початку чогось нового, п'яного, омріяного як «прозріння», «зцілення» душі.

Поетична уява В. Дзюби-поета сприяє виникненню множинних смислів, асоціацій щодо слова «осінь» – від «прозріння», «зцілення» душі до пам'яті, вдячності, спокути, часу віддавати борги. У цій площині є актуальним, на нашу думку, зауваження І. Чумака: «В конкретном поэтическом тексте актуализуются признаки и слою концепта, обусловленные разной комбинаторикой его признаков, что и создаёт индивидуальную неповторимость поэтического произведения» [2, с. 13]. Так, у вірші «Дорога в осінь», присвяченого О. Кухно, визначаємо парадигму нових авторських смислів поетичного образу: *Осень – это время навещать./ Но уже не время обещать./ Время вспоминать, благодарить./ Подводит итоги и дарить...* І далі рядок – «Время и прощаться, и прощать». І завершальний смисл у рядках – «Может быть, чему-то научусь./ Может, хоть за что-то расплачусь».

Організуюче ядро концепту «рідний край» – «сентябрь» - «осінь» у сферу тяжіння залучає все нові ключові слова, у першу чергу, «хутір» («хуторок» рос. мовою), «Веселі Гори», що сприяють більш широкому узагальненому розумінню, де зміст кожного слова розширює авторську перспективу – «Ласковый ветерок./ Маленький хуторок./ Тридцать притихших хат./ Осень. Сады. Закат». Цей хутір в українській глибинці стає об'єктом поетизації, здатним передати найтонші порухи душі поета В. Дзюби – вже зрілої людини: «Я пару часов оставляю на сборы./ Потом успеваю за тридцать минут./ Прощаюсь и еду в Весёлые Горы./ Где с прошлого лета меня уже ждут.../ Но вечером тихим, сойдя на разъезде./ Я вдруг ощущаю: вернулся домой!/ Знакомое все и родное до боли –/ Стоит хуторок в получасе ходьбы./ Ковровой дорожкой – тропиночка в поле./ И вот уже встреча у крайней избы». Емоційне навантаження підсилюється у кожному рядку – «...Здесь каждый – не просто земляк и знакомый./ А, как говорится, роднее родни». Ці образні парадигми всередині вірша презентують багатоглибину поетичну реальність, створювану поетом.

Прикметно, що реальний світ, переданий ключовими словами «хуторок», «Весёлые горы», переходить із однієї поезії збірки в іншу, в кожену нову поетичну книжку: «Весёлые горы» (1986) – «Весёлые горы – Одесса» (1996) – «И смех и слёзы, и любовь...» (1996) – «Остались тропинки, дороги, просторы./ Осталась такая большая страна./ И в ней – деревенька Весёлые Горы/ И домик, где мама сидит у

окна... І далі рядки – *І я замираю у старій двері –/ Вот здесь начинались дороги солдата,/ Вот здесь начинались мои сентябри*». Отже, організуюче ядро концепту «сентябрь» («вересень») знову набуває більш широкого узагальнення як віхи життя людини – це народження, колиска, яку колихали вітри, хлопчик, який вчився косити сіно та орати землю, – *«І вздыхали в поле бабы:/ – Слабоват для мужика./ Говорили мне: – Хотя бы/ Ты подрос на полвершка...»*

Рідний край поета В. Дзюби – багатоликий і багатоплановий, але гармонійно поєднує спогади дитинства, реалії навколишнього світу, людей, емоції й духовні набутки, тому ключовими стають образи-символи як неживої, так і живої природи, а також імена.

В. Дзюба належав до покоління «дітей війни», тому такі яскраві дитячі спогади-спалахи, що не могли не відбитися в аналізованому концепті: *«Спогади, ніби казкові перелітні птахи, заповняють широке небо уяви. Хочеться висловитись, згадати далеке босоноге дитинство, що було пов'язане і з горою, про яку стільки розповідали і веселих, і загадкових, і страшних легенд при млявому світлі каганця, і з таємничими голосами лісу, що підступає до самої хати, і з сутінками, що виповзали з лісу після заходу сонця і скидалися на велетенських потвор, і з долиною, в заростях якої тече малесенька річечка, і... та всього не перерахувати...»* [14, с. 2].

Відчуття безпеки, прихистку, без сумніву, давала хата, побудована ще дідом Михайлом, і де доживала свій вік рідна мати поета – *«Опять забьётся сердце, как бывало,/ Когда тебя увижу у дверей,/ Моя седая, маленькая мама, –/ Да есть ли кто красивей и добрей»*. Хата й найрідніша людина – мати, стають не лише ключовими словами-образами, а й визначальною «емоційною координатою», наскрізними образами після образу горобини в авторському концепті «рідний край», до якої поет повертається в кількох віршах. Ці два ключові образи тісно переплетені, навіть старіють одночасно: *«Прохудилась в доме крыша – / Каплет прямо с потолка./ Обветшали двери, рамы./ Тридцать лет живёт здесь мама./ Тридцать лет, как перст, одна»*. А потім відходять у інший світ – *Мені гірко і без присмаку гіркого,/ Бо у мене не лишилось тут нікого./ Мамо-матінко, - моя рідненька мати!/ Мені розпачу свого не приховати./ Прихилися я цокою до одвірка –/ Посумую і поплачу гірко-гірко*. Слід підкреслити, що емоційна координата – рідна мати й отчий дім (хата) – посилила організуюче ядро концепту «вересень»: *«Повернувся я додому – вересніє./ Поміж листям горобина червоніє./ Дуже рясно горобина уродила,/ Та, що мати біля хати посадила»* (вірш «Каяття»), дала також життя новому мистецькому твору – пісні (музика М. Свидюка).

Дитячі спогади В. Дзюби додали до палітри концепту «рідний край» ще один неочікуваний емоційно сильний ключовий образ, що зберігався у пам'яті поета п'ятдесят років поспіль, – образ дворового собаки у начебто звичайній побутовій сцені: *«Хрустальным льдом/ Звенела горка,/ И ликовала детвора./ А в стороне, / В углу двора/ Мальчишка плакал /Горько-горько./ Он, коченя на морозе,/ Сморгался громко в кулачок,/ Собака слизывала слёзы/ С его крутых, как горка,цек.../ Но был ему в минуты эти/ Роднее всех –/ Дворовый пёс»* (вірш «Валентину»). Цей образ, на нашу думку, певною мірою індивідуалізує не лише стандарт концепту, а й поетичний стиль автора.

Слід виокремити й таку індивідуальну особливість концептосфери «рідний край»: поет уводить до неї і власні імена, що також стають ключовими, дають поштовх до подальших інтерпретацій. Науковець О. Бураго, досліджуючи концепт «Київ», висловила слушне зауваження, що *«... знаком концепту може бути не лише загальне ім'я, але й власне... Тоді воно постає граничним текстовим повідомленням, у згорнутому вигляді містить у собі всю інформацію про пізнаване явище. Таким чином, власне ім'я не лише закріплює за собою осмислення вагомого одиничного явища, але й залучає знання про нього до концептосфери національної мови»* [1, с. 15]. Нам здається, що це твердження про вагоме одиничне явище (ім'я людини зокрема) можна в певній мірі поширити й на аналізований нами концепт.

Так, у ряду імен В. Дзюби, а їх три, – перше, дід Михайло – старійшина роду, який побудував дім для своєї сім'ї, «говорив що на віки», втілював селянську мудрість у родині – «... казав мій дід (він пас корову,/ Козу і кілька баранів),/ Що від знання й чужої мови/ Іще ніхто не подурнів»; друге – коваль дід Ілля (з однойменного вірша) – «Дед Илья был умница –/ чародей./ Все он делал в кузнице/ для людей». Саме тут, у кузні, починалося трудове життя автора рядків, ще підлітка: «Дед горячился,/ Дед Илья ворчал./ - Небось забыл,/ Как ты в сорок девятом/ Со мною в кузне/ Молотом стучал?..» І далі рядки-резюме вже у програмному вірші «Сентябри» – «А потом начинается труд –/ Сентябри бороздою идут». Отже, ім'я конкретної людини несе вагоме для автора знання – «осінню борозну», інший рівень сприйняття, більш широкий асоціативний ряд, який неодмінно сягає організуючого ядра концепту «сентябрь». «Осінь борозна» стає стрижневим словом нового синонімічного ряду.

Об'єктом поетизації став і прапра...дід на ім'я Пантелеймон (третє ім'я), про якого, як зазначає поет, забула смерть – «Поумирали сверстники,/ И он – на волоске...». І хоча це дещо сумна замальовка (етюд), але без неї загальна картина рідного куточка (краю) – хутора Веселі Гори, втрачає барви: «Я на картину грустную,/ Смотрю со стороны./ Тулуп./ ушанка./ валенки./ Внутри – Пантелеймон:/ Такой комочек маленький,/ Как выжатый лимон» (вірш «Пантелеймон»).

Як бачимо, ряд імен людей, які «роднее родни», презентують старше покоління хутора Веселі Гори, що були в його житті завжди, як невід'ємна частина дитинства, рушникового краю – м. Кролевця, узагальнено малої батьківщини. В уяві поета – зрілої людини, в цю парадигму природно влітається ім'я Ольга – Оля – Оленька, ім'я доньки, – те, що залишиться землякам, колегам у спадок: «Рябина,/ дочь/ да несколько стихов». Таким чином, створений автором поетичний світ рідного краю несе вагомий смисл, емоційну істину, набуток, що гармонізується з іншими ключовими його поняттями: «Встану утром рано я,/ Выйду – посмотрю:/ Ночь была туманная,/ Время – к сентябрю./ А над колоколенкой/ Солнышко встает./ Ольга, Оля, Оленька – колокол поет», художньо увиразнює – «Как однажды луна/ Заглянула в окно/ Как заглавная буква / из имени Ольга...»

Висновки. На основі здійсненого аналізу концепту «рідний край» у поезії Віктора Іларіоновича Дзюби нами було акцентовано увагу на двомовності його творчого доробку – російсько-українській: «Кажу відверто – не грішу./ Але двомовним залишаюсь:/ Так розмовляю й так пишу»; що став продовженням його основної професії лікаря щелепно-лицевої хірургії, полковника медичної служби. Незважаючи на те, що у поезію В. Дзюба прийшов уже зрілою людиною, вона не є аматорською, визнана фахівцями (з 1990 р. В. Дзюба член Спілки письменників СРСР, пізніше Національної спілки письменників України).

Тема рідного краю, малої батьківщини – хутора Веселі Гори, Кролевецького району Сумської області, є центральною в його поезії. Нами виявлена характерна особливість формування поетичного концепту «рідний край», який охоплює усталений шар поезій (чи метафорично «поетичний острів»), можна стверджувати, програмних для автора, що переходять із перших невеличких збірок в кожну наступну, – «Весёлые горы» (1986) – «Весёлые горы – Одесса» (1996) – «И смех и слёзы, и любовь...» (1996) і т.д. І в кожній ліричній збірці, в новому контексті й часових вимірах, аналізований концепт розширює парадигматичні зв'язки свій естетичний потенціал, дає нові ключові слова-символи, а також невичерпні смисли, інтерпретації – «Індивідуальна манера мислення автора встановлює специфічний характер зв'язку між елементами, підпорядковуючи його законам поетичної реальності світу, який письменник створює» [3, с. 99].

І хоча поетичний концепт являє собою індивідуальне, суб'єктивно-творче начало, в окремих випадках набуває узагальнення, презентує світовідчуття спільноти людей, земляків. Високе емоційне навантаження ключових образів (кролевецькі рушники, горобина з рубіновими кетягами), що символізують рідний край, виливається у пісні. Така тенденція характерна для поезії В. Дзюби. Серед пісень, що стали творчим продовженням концепту «рідний край», і були популярними у різні часи, – «Краю

рушниковий – земле кролевецька», «Рушники моєї долі», «Перезрела рябина», «Каяття».

Організуючим ядром концепту, на наше переконання, виступає слово-символ «сентябрь» російською мовою, співзвучне з лексемою «осінь», що дає цілу парадигму авторських смислів, конотацій – від точки повернення, «прозоріння», «зцілення» душі до пам'яті, вдячності, спокути, часу віддавати борги. Автор постійно повертається до наскрізних образів горобини, рідної матері, «немов стривожена лебідка», яка «тридцять лет, как перст, одна»; отчого дому.

У концептосферу В. Дзюбою залучено також ряд ключових слів: хутір (рос. мовою хуторок), Веселі Гори, спогади, «ніби казкові перелітні птахи», дворовий собака (дещо неочікуваний образ), що злизував сльози з «крутих, як гірка», щічок дитини. Як бачимо, ці ключові слова-образи не чисельні, але стають поштовхом до поетизації, несуть потужний емоційний, емпіричний заряд.

Засобом індивідуалізації описуваного концепту й поезії В. Дзюби цієї тематики є введені ним власні імена людей, які стали невід'ємною частиною його життя, краю, де він народився, і про яких пам'ятав упродовж останніх 45-и років. І одним із ключових імен – ім'я доньки Ольга – Оля – Оленька. Отже, ми маємо різноплановий, але в той же час семантично цілісний і самодостатній авторський концепт «рідного краю». Перспективою дослідження може бути лінгвістичний аналіз літературних пародій і гуморесок одеського періоду творчості В. Дзюби.

KEYWORDS OF THE POETIC CONCEPT "MOTHERLAND" IN THE POETRY OF V. I. DZIUBA

L. Yaremenko, senior lecturer

*Sumy State University,
2, Rymskogo-Korsakova St., Sumy, 4007, Ukraine
E-mail: ludmila_yaremenko@ukr.net*

The article is devoted to the study of the peculiarities of the bilingual poetic concept "native land" in the poetry of V. I. Dziuba, a native of the Krolevets district of the Sumy region. With the help of the lexico-semantic analysis of the concept, an attempt is made to define the organizing nucleus, comprehensive images and key words.

The analysis of the poetic speech of the poems testifies to the generalized symbolic meaning of the words "September", "autumn", which pass from the poem to the poem, enrich themselves semantically, acquire new emotional and expressive nuances in relation to the author's creative perception. The conceptosphere is made up of such key words-symbols as the Krolevets rushnik, mountain ash, hamlet, Vesolyie Hory, etc. Thus, the author's concept of "native land" shows its aesthetic essence in different ways, but at the same time it is semantically complete and self-sufficient.

Key words: poetic concept, native land, key words, meanings of the concept.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА ПОЭТИЧЕСКОГО КОНЦЕПТА «РОДНОЙ КРАЙ» В ПОЭЗИИ В. И. ДЗЮБЫ

Л. Н. Яременко, ст. преподаватель

*Сумский государственный университет,
ул. Римского-Корсакова 2, Сумы, 40007, Украина
E-mail: ludmila_yaremenko@ukr.net*

Статья посвящена исследованию особенностей двуязычного поэтического концепта «родной край» в поэзии В. И. Дзюбы, уроженца Кролевецкого района Сумской области. С помощью лексико-семантического анализа концепта осуществляется попытка определить организующее ядро, всеобъемлющие образы и ключевые слова.

Анализ поэтической речи стихотворений свидетельствует об обобщенно-символическом значении слов «сентябрь», «осень», которые, переходя от стихотворения к стихотворению, обогащаются семантически, приобретают новые эмоционально-экспрессивные оттенки относительно творческого восприятия автора. Концептосферу составляют такие ключевые слова-символы, как кролевецкий рушник, рябина, хуторок, Весёлые горы и др. Таким образом, авторский концепт «родной край» разнопланово показывает свою эстетическую сущность, но в то же время семантически целостный и самодостаточный.

Ключевые слова: поэтический концепт, родной край, ключевые слова, смыслы концепта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурого О. Г. Концепт «Київ» у російськомовній поезії XIX-XXI ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. Г. Бурого; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – К., 2017. – 22 с.
2. Чумак-Жуно І. І. Поэтический концепт и его статус в типологии концептов / И. И. Чумак-Жуно [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/7171/1/Chumak%20Zhoun%20I.I.%20Poetic%20concept.pdf>.
3. Ставицька Л. О. Мовні засоби вираження наскрізного образу як елемента індивідуальної естетичної системи / Л. О. Ставицька // Семасіологія і словотвір: збірник наукових праць. – К. : Наукова думка, 1989. – С. 98-102.
4. Літвінова І. М. Поняття “концепт” у сучасному мовознавстві / І. М. Літвінова. – Режим доступу : http://wwwphilology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/litvinova/litvinova_lect_4.pdf.
5. Енциклопедія сучасної України. Т.7. : Г– Ді / НАН України; НТ ім. Т. Г. Шевченка; Ін-т енциклопед. дослід. НАН України, – К., 2007. – С. 553.
6. Сумщина в іменах : енциклопед. довідник. – [вид. 2-е, перероб. та доповн.]. – Суми : РВО «АС-Медіа», 2004. – 608с.
7. Гаранін В. М. Віктор Дзюба: життя і творчість : нарис / В. М. Гаранін. – Одеса : Друк, 2002. – 144 с.
8. Корнющенко І. Про сонливого Пилипа / І. Корнющенко // Відлуння: оповідки та етюди з життя письменників-уродженців Сумщини. – Суми : Козацький вал, 2006. – С. 194-196.
9. Черняков Б. І. Основні публікації про життя і творчість Віктора Дзюби / Б. І. Черняков // Гаранін В. М. Віктор Дзюба: життя і творчість. – Одеса : Друк, 2002. – С. 135-139.
10. Дзюба В. І. Сентябрьская тетрадь: стихотворения, литературные пародии / В. И. Дзюба. – Одесса : Маяк, 1992. – 80 с.
11. Дзюба В. И. И смех, и слёзы, и любовь: стихотворения, литературные пародии / В. И. Дзюба. – Одесса : НПФ «Астропринт», РИО кинокомпания «Юг», 1996. – 240 с.
12. Сушинский Б. Ирония житейской мудрости / Б. Сушинский // Дзюба В. И. И смех, и слёзы, и любовь: стихотворения, литературные пародии / В. И. Дзюба. – Одесса : НПФ «Астропринт», РИО Кинокомпания «Юг», 1996. – С. 4-6.
13. Куруч В. Врач с душой поэта: телепередача цикла «Одесса литературная»; телеканал «4 измерение» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.youtube.com/watch?v=_bV7fBU66DQю
14. Пам'яті Віктора Дзюби // Літературна Україна. - 2004. - 16 груд. - С. 2.

REFERENCES

1. Burago, O. G. (2017). *Kontsept "Kyiv" u rosiiskomovnij poezii XIX-XXI st.* [Concept "Kyiv" in Russian-language poetry of XIX-XXI centuries]. Extended abstract of candidates thesis, Institute of Linguistics named after O.O. Potebnia of NAN of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
2. Chumak-Zhun' I. I. (2017). *Poeticheskii kontsept i ego status v tipologii kontseptov* [The poetry concept and its status in the typology of concepts]. Retrieved from <http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/7171/1/Chumak%20Zhoun%20I.I.%20Poetic%20concept.pdf>
3. Stavyska, L. O. (1989). *Movni zasoby vyrazhennia naskriznoho obrazu yak elementa individualnoi estetičnoi systemy* [Language means of expression of different images as the element of individual esthetic system]. *Semasiologiya I slovotvir* (pp. 98-102). Kyiv, Ukraine: Naukova dumka.
4. Litvinova, I. M. (2017). *Poniattia kontsept u suchasnomu movoznavstvi* [The idea of ' the concept' in modern linguistics]. Retrieved from http://wwwphilology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/litvinova/litvinova_lect_4.pdf
5. *Entsiklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of modern Ukraine].(2007). Vol. 7. G – Di. Kyiv, Ukraine.
6. *Sumschina v imenah* [Sumy area in the names]. (2004). Sumy, Ukraine: RVO «AS-Media».
7. Garanin, V. M. (2002). *Viktor Dziuba: zhyttia i tvorchist: naris* [Viktor Dziuba: Life and Creativity: Sketch]. Odessa, Ukraine: Druk.
8. Korniusenko, I. (2006). *Pro sonlivigi Pilipa* [About sleepy Philippe]. In I. Korniusenko, *Vidlunnya: opovidky ta etyudy z zhyttia pis'mennikov urozentsiv Sumschiny* (pp.194-196). Sumy, Ukraine: Kozatskii val.
9. Cherniakov, B. I. (2002). *Osnovni publikatsii prozhyttia I tvorchist viktora dziuby* [The main publications about life and creations of Victor Dziuba]. In V. M. Garanin, *Viktor Dziuba: Life and Creativity* (pp.135-139). Odessa, Ukraine: Druk.
10. Dziuba, V. I. (1992). *Sentiabr'skaya tetrad': stihotvoreniia, literaturnye parodii* [September notebook: poems, literary parodies]. Odessa, Ukraine: Mayak.
11. Dziuba, V. I. (1996). *I smekh i sliozy i liubov'* [And laughter, and tears, and love]. Odessa, Ukraine: NPF «Astroprint», RIO kinokompaniya «Yug».
12. Sushynskii, B. (1996). *Ironiya zHITEISKOI mudrosti* [Irony of the worldly wisdom: poems, literary parodies]. In V. I. Dziuba, *I smekh i sliozy i liubov'* (pp. 4-6). Odessa: NPF «Astroprint», RIO kinokompaniya «Yug».
13. Kuruch, V. (2017). *Vrach s dushoi poeta* [Doctor with the soul of a poet: telecast cycle «Literary Odessa»; TV Channel «4 izmereniye»]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=_bV7fBU66DQю
14. Pam'ati Viktora Dziuby [In the memory of Victor Dziuba]. *Literaturna Ukraina*, 2004, Dec 16, p. 2.

Надійшла до редакції 29 червня 2017 р.